

NÉGYESI SZEPESSY JÁNOS (†1746) ÉS ZSIGMOND (†1768) HALOTTI ZÁSZLAJA A HERMAN OTTÓ MÚZEUM TÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYÉBEN

GYULAI ÉVA

A műtárgyak

A múzeumi textilgyűjtemények igen sérülékeny és romlandó anyagú műtárgyai között az idő a legnagyobb kárt a zászlókban tette, hiszen közgyűjteményekbe kerülésük előtt, sőt sokszor az után is, méretüknél fogva általában összehajtva vagy a zászlórúdra tekerve tárolták ezeket a fontos relikviákat, de nem szolgálta a tárgyak épségét az sem, ha – fokozottan kitéve az enyészetnek – függesztve őrizték őket.

A Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye a joghatóságok, egyesületek, katonaság, intézmények zászlai mellett két halotti zászlót is őriz, s becstük, történeti és muzeológiai forrásértékük nemcsak ritkaságukban rejlik, hanem abban is, hogy egyazon család tulajdonából kerültek közgyűjteménybe. 1996-ban elkezdett restaurálásuk irányította a szakmai érdeklődést a műtárgypárra, melyeknek meghatározása genealógiai, heraldikai, vexillológiai és családtörténeti kérdések egész sorát vetette fel.

A tárgyak provenienciája az őrzőhely és tulajdonos, a Herman Ottó Múzeum, jogelődjének, a Borsod-Miskolci Múzeumnak régi nyilvántartásából derül ki, mivel az Ajándékozási Napló „1924. évi gyarapodás” című fejezetének 2718. és 2730. számú bejegyzései azokat a tárgyakat tartalmazzák, amelyeket a *Miskolc ref. Egyház* ajándékozott a múzeumnak mint „Az avasi ref. templom 1924. őszén lebontott karzatának” tartozékait: a karzat festett előlapja, festett fogasok (1755, 1773), a karzat emléktáblái, melyeken a miskolci céhek neve szerepel, egy zsoltároskönyvtartó szekrényke (1794) a lakatoscéh karzatáról, egy pad előlapja (Nagyváti Ferenc, 1766), valamint „un. Szepessy zászló. Négyesi Szepessy Zsigmond (†1768) emlékére megújított 1835.” A Szepessy zászló folyószáma: 1730, a szakkatalógus száma (régii leltári szám): R (=Régiségtár) 6156.

A múzeum régi gyarapodási naplója nem tartalmazza a másik halotti zászlót, Szepessy Jánosét, ez valószínűleg később, hasonló módon került a múzeum gyűjteményébe.

A múzeum törzsgyűjteményének újraleltározása során (1953–1958) a Szepessy család két foszladozott állapotú halotti zászlaja új leltári számot és leírást kapott a történeti leltárkönyvben:

53.1553.1. és 53.1553.2. Zászló, a Szepessy család halotti zászlója az avasi templomból, teljesen szétfoszlott állapotban sötétkék-arany-piros színekkel, rúdja lapos, rovátkolt, sötétkékre festett, a Szepessy család címerével. Darabszám: 1+1. Anyag: vászon és fa. A készítés időpontja: 1768. Gyűjtőhely: Miskolc. A megszerzés módja: Avasi Ref(ormátus) Egyh(áz), aj(ándék). A tárgy becsértéke: Teljesen elavult állapotban, foszlányosan.

53.1553.1. Negyesi Szepessy Zsigmond halotti zászlója 1768, sötétkék selyemből, arany-piros festéssel díszített, szélén tölgyfaleveles és makkos keretben, egyik old(alán) felirata: Tek. és Nemz. Vit. Negyesi Szep. Zsigmond Úr Cs. és Kir. kapitány. Megh. Pünk. hava 28. napj. 1768 e-ben, életének 78. eszt.ben. Elejéh. való háládatosságból

megújítatá *Negyesi Szepessy Menyhért, Sigmond, Ferencz, Sámuel, László, József, 1835. e. ben.*

Túloldalán a Szepessyek unikornisos címerével.

53.1553.2. *Negyesi Szepessy János halotti zászlója fekete selyemből, díszítése vörös-arany színekkel festett búzakalász szélzettel szegélyezett, felirata: Tek. Nemz. és Vit. Négyesi Szepessy János Úr T. Ne. Borsodmegye alipánya, megh. Szt. Mihály hava 7. napján 1746. esztben, túloldalán u(gyan)i(lyen) keretben a Szepesy család unikornisos címerével vörös-arany színekkel. Megjegyzés (=régi leltári szám): 6156, 16740.*

A leltárkönyvi bejegyzésekből kitűnik, a tárgyak újraleltározása során előbb csak az 1924-ben ajándékozott Szepessy János-féle zászlót vezették be a nyilvántartásba, majd utólag melléírták a másik tárgy adatait is, 2. alszámmal. Szepessy Zsigmond zászlájának régi leltári száma: *R 16740* is azt igazolja, később, de még 1944 előtt lett múzeumi tárgy.

A méretekkel, mint a tárgy igen fontos adataival a leltárt és leírást készítő szakember adós maradt, s csak Szepessy János zászlájának méreteit rekonstruálhatjuk restaurálása után: 129/136x185 cm.

A proveniencia és leírás alapján a két tárgy minden kétséget kizáróan halotti zászló, s a feliraton szereplő elhunytak temetésével egyidőben került az Avasi református templomba, s onnan a Borsod-Miskolci Múzeum, majd jogutódja, a Herman Ottó Múzeum tulajdonába. A feliratok: 1746, 1768, illetve a megújítás dátuma: 1835 nemcsak egy borsodi nemesi család újkori történetének jó két emberöltőnyi időszakát, hanem a kamarai kezelésbe visszakerült (1755) mezőváros, Miskolc történetének fontos háromnegyed századát is átölelik, amikor a város társadalmának majd egyharmadát nemes családok alkották, amelyek gazdasági és kulturális tevékenységükkel nem kis részben járultak hozzá, hogy Miskolc a 18. század, majd a reformkor jelentős centrumai közé emelkedett.

A Szepessyek

A Szepessyek a családi és történeti hagyomány szerint Buda 1541-es eleste után telepedtek le Borsod vármegyében. „A család a Debrecen mellett egykor virágzott Szepes faluból származott, s valamelyik tagja királyi szolgálatba szegődvén, Buda körül számos birtokokat szerzett. Mikor azután az ország fővárosa pogány kézre jutott, s vidékéről a nemesség elmenekült, a Szepessyek Eger várát választották lakóhelyül; ekkor szerezte meg Miklós és Mátyás a Tisza mellett fekvő Négyes falut, melytől azután nemesi előnevüket vették” – írja Borovszky Samu, Borsod megye monográfusa.¹ A család és Borsod megye újkori birtoktörténetének fontos forrása a 18. század elején, 1723 körül keletkezett birtokjogi és történeti feljegyzés,² melyet a helytörténeti irodalom mint ifj. Négyesi Szepessy Pál „Naplóját” tartja számon. Ebben a családi birtokösszeírás szerzője szerint a Szepessyek Eger viadala után kerültek Miskolcra, mégpedig a Meggyesalja utcára.³ Itteni kúriájuk az egyik legnevezetesebb olyan nemesi udvarház lett Miskolcon, amely nem a város főutcáján, a Piacon feküdt. Miskolc történetébe azonban csak a 17. században írja be a református vallású család magát, ugyanis Szepessy Mátyás (†1648), akinek tekintélyes birtokai vannak Dél-Borsodban, Abaújban, Miskolcon telepedik le. A vármegyénél szolgabíróssággal kezdi, később állami tisztséget nyer, kamarai dikátor, adórovó lesz.⁴ Feleségétől, Angyal Erzsébettől (ki később Kádas Mátyásné lesz) két fia szü-

1 Borovszky S., 1909. 87–88.

2 BmLt XIII–14. XLVIII/1.

3 Leszih A., 1927. 119.

4 N. Szepessy B., 1893. 142.

letik, Pál és II. Mátyás. Pál gyermeke lesz majd Szepessy János, Mátyásé pedig István, annak fia Zsigmond, akiknek halotti zászlai az Avasi református templomból a múzeumba kerültek, vagyis János (†1746) unokája, Zsigmond (†1768) dédunokája volt Szepessy Mátyásnak (†1648), a két leszármazott között pedig másodfokú rokoni ágon nagybáty és unokaöcs viszony derül ki a genealógiából.⁵

Szepessy I. Mátyás (†1648)
Angyal Erzsébet

Pál (†1687)
Csuda Zsuzsanna

II. Mátyás (†1675)
Vass Erzsébet

János(†1746)

István
Nagy Zsuzsanna

Zsigmond (†1768)

Szepessy Pál birtokpolitikájában apja nyomdokait követte, s miskolci possesszionátus nemesként 1660-ban – feleségével, kakasfalvi Csuda Zsuzsannával – az egykori királyi diósgyőri uradalom egyik zálogbirtokos családjától, a csernelházi Chernelektől megszerzi a diósgyőri, mezőkövesdi, mezőkeresztesi, mohi, miskolci, ónodi, parasznai, petri, varbói és szakáldi részbirtokokat.⁶ Szepessy Pál nemcsak a borsodi vármegyei közéletben visz alispánként vezető szerepet az 1660-as években, hanem a rendi küzdelmek országos politikájában is, a Thököly-korszak ismert Habsburg-ellenes politikusa és diplomatája. Részt vesz a Wesselényi-összeesküvésben, s 1671-ben Erdélybe menekül, többször is jár Konstantinápolyban követként, Thököly híve lesz, tanácsosként ott van az 1683-as kassai országgyűlésen.⁷

A bécsi udvar 2000 tallér jutalmat tűz ki a bujdosó Szepessy Pál fejére, s vagyonát konfiskálja, így miskolci birtokait is. Fia, a „Napló” szerzője, ifj. Szepessy Pál (János fivére) így emlékezik meg atyja sorsáról: *„Minek utánna már szegény atyám uram mind az Csernel Bálint és Pál részét Diósgyőrben és ahoz való jószágokban megszerzette volna, míg az Csernel György része az várban (minthogy csak ott volt része) maga Csernel György uram kezénél volt, mely részt is hatszáz forintokon megvén ökegyelme, az egész Csernel-just az Diósgyőr dominiumban apprehendálta és bírta békessegesen. Azonban csakhamar interveniált az ország háborúja, melly miatt szegény atyámuramnak egész háznépével elsőben is Debrecenbe, azután Erdélyben bújdosni kellett, és ott maradt addig lakni, míg az méltóságos fejedelem Tökölyi Imre Cassa várossát meg nem vette. Akkor atyámuram cselédestül kijöven Erdélyből, bírta és apprehendálta minden jószágát, s ezen diósgyőrit is. Mindaddig, míg említett fejedelem általszaladván az Tiszán Váradra, ott az töröktől megfogattatván Törökországban vitetett volna. Tökölyi Imre fejedelem megfogattatásával mindgyárt az egész kurucság visszatért a felséges Leopold hűségére, és minden erősségek meghajolván, az Sepesi Camara is elébbeni állapottyában állittatott. Mellyhez képest már akkor szegény atyámuram meghalván, újebben az Nemes Camara minden jószágunkat confiscalta, nem hagyván meg özvegy-ségben maradt szegény asszonyanyámnak és nekünk, árváinak csak egy talpalatnyi jó-*

5 N. Szepessy B., 1893. I., III. és III. tábla alapján

6 N. Szepessy B., 1893. 144.

7 Nagy I., 1863. X. köt. 672.

szágot, vagy annyi élelét, az mellyell csak egy nap is megértük volna, hanem keserves szükségre jutottunk.”⁸

Öreg Szepessy Pál felesége, majd özvegye, Csuda Zsuzsanna óriási erőfeszítéseket tett, hogy a kamara által elfoglalt javakat visszaszerezze családjának, négy gyermekének: Mártonnak, ifjú (II.) Pálnak, Jánosnak, Katalinnak. Egy 1710 körül keletkezett családi feljegyzésben, mely a Szepessy család hiányos berentei levéltárában maradt meg,⁹ a család egyik tagja (feltehetően ifjú Szepessy Pálné Gönczy Erzsébet) így emlékezik meg a családi birtokok visszaszerzéséről: „...elsőben is Varbó nevű falut amidőn idevezült öreg Szepesi Pálné asszonytól Csuda Susanna asszonytól a T. B. Kamara elfoglalta a diósgyőri jószágot, ökegyelmének akkor pénze annyi sem volt, hogy kiválthassa. Pestre, Budára volt T. B. Szepesi János uram pénzt keresni édesanyjának, és mások által is kerestetett pénzt, de nem talált sehol... Kért azon minket N. Csuda Susanna asszony, édes uram édesannya, hogy válcsuk magunkhoz Varbót. Azon alkalmatossággal az elfoglaltott Varbó nevű falut kiváltottam én magamra, és nem másra. Kértem mostoha atyám uramtól, T. N. Szirmay Péter uramtól háromezer forintot.”¹⁰

János (†1746)

Szepessy János segítségére volt anyjának a nagy értékű tarcali szőlők visszaszerzésében is, 1700 és 1703 között élénk levelezést folytat a kamarával a lefoglalt szőlők visszaváltásáért.¹¹ A Szepessy Pál gyermekei közötti 1711-ben kelt osztálylevél szerint Jánosnak értékes birtokrészek jutottak a a családi vagyonból: „Nékem Szepesi Jánosnak jutott [a] sályi jószág, minden hozzá tartozó appertinentiáival és praediumbéli részekkel, oda való két malmokkal és egy törővel, az geszti portio az oda való minden szőlőkkel, a Nagy Mihállli portio, az négyesi portio és az ott való malom. Miskolc várossában az Forgács és Tiboth szőlőkkel az hosszú pince és az Avas völgyön az Kecskeméthy és az Ötvös házhelyeken két házhely és félhely. A Thikére egészben és a Meggyeskertnek fele... Az diósgyőri jószág és az szendrei curia fenn marad négy részre közöttünk, úgy, hogy ezen jószág gondviselésére egy szolgát fogadunk, ki is ezen józágnak minden jövedelmét bé szedvén, azzal fogunk osztozni közönségesen.”¹² A birtokok közül a legfontosabb, a négyesi portio, Jánosnak jutott, ez a birtok adta a családnak a 17. század első felétől viselt előnevét is. A sályi malmok mellett Négyesen is örökölt malmot, amelyre a család másik ága is igényt tartott, s már Csuda Zsuzsannát is perelte miatta Szepessy István (Zsigmond apja) a 18. század elején. A peresedésnek Szepessy János fia, a Boldván élő József vet majd véget 1749-ben azzal az egyezséggel, amelyet István gyermekeivel (köztük Zsigmonddal) köt. Ennek értelmében ha József és fivére, László fiú utódok nélkül halna el, a négyesi birtokrészek István gyermekeinek utódaira szállnak, amennyiben ezeknek nem marad fiúörökösük, négyesi birtokaik József és testvére utódait illetik.¹³ A sályi birtokrész jobbágjai Szepessy Jánosban nemcsak a földesurat, hanem a donátort is tisztelték, hiszen ő építette a község református templomát. A templomot 1826-ban le-

8 BmLt XIII–14. 13. doboz

9 A levéltár az 1970-es évek végén került be vásárlással a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárba, jelzete: XIII–14.

10 BmLt XIII–14. XXVII/5.

11 N. Szepessy B., 1893. 198.

12 BmLt XIII–14. Vegyes birtokjogi iratok

13 N. Szepessy B., 1893. 200.

bontották, de a mai templom fala őrzi a korábbi épület homlokzatának feliratát: „Ezen hajlék megújításáról gondoskodott négyesi Szepesi János 1713-ban”.¹⁴

Thököly hívének, öreg Szepessy Pálnak fia, Szepessy János is fejedelmi szolgálatba állt, a Rákóczi-szabadságharc kezdetén a mozgalom és hivatalszervezet egyik legfontosabb, szakértelmet kívánó tisztségét kapja meg: 1703. november 10-én a tokaji postapátensből Rákóczi kinevezi a magyarországi és erdélyi posták főpostamesterévé, a fejedelmi udvarból indított címeres futárposták, az ún. kurírok főnökévé. A postamester feladatává tették a postaállomások rendszerének kiépítését, amely igen vonatottan, nagy nehézségekkel haladt. Szepessy János nem volt képes a feladatnak megfelelni, egy 1706-ban indult vizsgálat szerint Szepessy „a postásokat tudatosan megkárosította, járandóságukat csökkentette. A felszólalókat hatalmi szóval letorkollta, fenyegette, velük szemben megtorlással élt... összefoglaló jelentés készült a fejedelem számára, melynek alapján Szepessy Jánost leváltották és helyette Kosovics Márton máramarosi hadbiztost bízták meg a posta rendbetételével”.¹⁵ Szepessy utóda az erdélyi posta élén Orbán Balázs lett.¹⁶

Szepessy János kétszer nősült, első nejétől, Girincsy Annától József és Lajos nevű gyermekei születtek, második feleségétől, Döry Zsuzsannától László és Kata. Második feleségével a Szepessyekhez hasonló karriert befutott borsodi nemesi családdal került rokonságba, amely Miskolcon szintén kúriákkal, jelentős vagyonnal rendelkezett (*I. kép*).

Zsigmond (†1768)

Szepessy Zsigmond, aki Szepessy János unokatestvérének, Istvánnak fia volt, pályáját nem vármegyei és állami hivatali poszton futotta be, mint rokona, hanem a katonaságnál. Szepessy Zsigmond a család ifjabbik ágából származott, melynek öreg Szepessy Pál testvére, Mátyás (†1675) volt a megalapítója, akit szintén ott találunk Borsod vármegye szolgálatában. A Szepessy javak közül Visnyó minden bizonnyal őt illette, hiszen 1674-ben személyesen fordul panasszal az egri török hatóságához, hogy visnyói jobbágysai nem engedelmeskednek neki, amint a Sali Buling Basi, Eger főemíngje által a visnyóiakhoz írt levélből kiderül: „Az magyar földesurak, Miskolc városában lakos (!) Sépési Mattias ökeme, gyűtt bé hozzánk emberséges Miskolc városi emberekkel, panaszt tenni, hogy nem akarjátuk böcsülni, mind penig szavát fogadni, így lévén, adjunk szabadságot, hogy felmennyen panaszt tenni az egri hatalmas vezérhez őruraságához. Mi ez egy úttal meg nem engedjük, hanem hagyjuk és ő szerint parancsoljuk, napot és órát ne várjátok, hanem földesuratokhoz Miskolc városában bemenjetelek, minden jókat végezzétek...”¹⁷ A Miskolcon lakó Szepessy Mátyásnak feleségétől, Vass Erzsébettől két gyermeke született, Judit és István. Szepessy István táblabíró, majd 1692-ben a vármegyénél felállított, rendőri feladatokkal megbízott kapitányi hivatal vezetője, majd 1697-ben megyei főhadbiztos lesz. Katonai pályájának csúcsa, hogy megbízzák a szendrői vár kapitányi tiszttel 1705–9 között. Fiainak – Zsigmond, István, Péter, Ferenc – nevét is fenntartotta a családi emlékezés, de a református egyház története is. 1893-ban a család egyik leszármazottja, N(égyesi) Szepessy Béla tanulmányt tesz közzé a Turul hasábjain a család leszármazásáról.¹⁸ Ebben megemlékezik öséről, Szepessy István szendrői kapitány legidősebb fiáról, Zsigmondról is, aki testvéreihez hasonlóan (kivéve Ferencet) nőtllenül

14 Várady J., 1989. 283.

15 Kamody M., 1982. 216–218.

16 Kamody M., 1990. 27.

17 Szendrei J., 1886–1911. III. köt. 219. sz.

18 N. Szepessy B., 1893.

halt meg, s aki egyedül követte atyját a katonai pályán. „1697-ben született, s már korán (1718-ban) a Gyulai-ezredbe lépett, s majdnem 42 évi szolgálat után kapitányságig vitte, s ilyen minőségben vonult vissza a magánéletbe. A felette tartott halotti beszéd a család birtokában lévén, ebben határozottan az állítatik, hogy ő az I. Mátyás király idejében díszlő és kiterjedt Szepessy családból származik. István testvéreinek halála után ő lett a miskolci ref. egyház gondnoka, s végrendelete valamint fiókvégrendelete szerint tekintélyes összegeket hagyott saját egyháza, annak iskolája [számára] és szegényházára, nemkülönben a sárospataki főiskolára is.”¹⁹ A miskolci templomra, iskolára és ispotályra 2253 Ft-ot és 46,5 hordó bort – ezek között aszút is – hagyott.²⁰

Szepessy Zsigmond annak az 51. sz. gyalogezrednek volt kapitánya, amelynek Gyulay Ferenc császári és királyi altábornagy volt 1702–1729 között a tulajdonosa. Az 1715-ben újjászervezett császári–királyi hadseregben csak néhány magyar huszár- és hajdú(=gyalog)ezredet állítottak fel, ezek egyike volt a Gyulay-gyalogezred.²¹ Egy korabeli metszet megőrizte a Gyulay-ezred egyik hadnagyának (*Ein Hadnagy oder Laeutenant von Gyulay*) ábrázolását is (2. kép).

A templom

A Szepessy család vagyoni súlya és társadalmi presztízse még nem feltétlenül jogosította tagjait arra, hogy Miskolc református templomába temetkezzenek, bár a gótikus Avasi templom az újkorban a mezőváros református hitre térése után a város elitjének temetkezőhelye lett, átvéve azt a funkciót, amelyet a középkorban a környékbeli kolostorok viseltek. A hely szentsége, közéleti funkciója mellett a templomnak volt bizonyos reprezentációs funkciója is, amely szorosan összefüggött a vallásgyakorlattal, istentiszteletekkel, illetve azzal, hogy a templomba járás kötelező és általános gyakorlata során a templomi ülésrend és társadalmi státusz szorosan összefüggött, saját szék, ülés birtoklása komoly presztízst feltételezett. A templom eme reprezentációs feladata a templomba való temetkezésben csúcsozott ki, ez egyben a város és elitjének középkori eredetű kegyúri jogához is kapcsolódott, túl azon, hogy a reformáció a város polgárait, a komunitást, városigazgatást és az egyházat is szorosan egybefonta. Tibót-Tibold Zsigmond possesszionátus nemes, akinek családja Miskolcon a 16. század eleje óta a templomtól nem messze, a Meggyesalján udvarházzal, zsellérekkel bírt, ezért kérhette a város tanácsát 1655-ben, hogy „*engedné meg őkegyelme szerelmes magzatjának temetése, hogy lenne az templomba, melyet megengedvén, őkegyelme is ígérte magát, hogy az deákok éneklő helyének egy becsületes chorust épített maga költségivel*”.²² Miskolczi Ambrus deák, diósgyőri várnagy már a 16. század végén ide temeteti feleségét, Illavölgyi Katalint és fiacskáját, epitáfiumos sírkövet állíttatván nekik latin nyelvű verssel és címerük faragványával.²³ Címeres epitáfiumos sírkövel jelöli meg férje sírhelyét 1642-ben Bakos Balázs felesége is a templomban, melyet a templom külső fala még a 20. században is őrzött (3. kép). Bakos Balázs epitáfiuma szerint az egyház körüli ügyekben kiváló érdemeket szerzett (*DE ECCL[ESI]A OPTIME MERITI*).²⁴ Mind a Tibóth (Tibold), mind a Bakos család esete igazolja, a templomba való temetkezéshez nem volt elegendő az új

19 Uo. 196.

20 Nagy I., 1863. X. köt. 676.

21 Markó Á., é.n. 266–268.

22 Szendrei J., 1886–1910. III. 520.

23 Gyulai É., 1994.

24 Szendrei J., 1886–1910. II. köt. 236–237. Novotny Gy., 1982.

Paulus Repetti de Negyész ex Comitate Sca. Su. Sanna Ouda de Rakos falon. Sabnit	Paulus qui ex Comitate Sca. Eljabadu Dorig Sabnit.	Georgium } Paulum } Alexandr } Eljabadu } Dorig Rha }	Cardinalis nunc Sca. Sedis.
			Christianus } Ladislaus Repetti:
	Joannes qui a Sanna Dorig.		
	Martinus qui a Barbara Stanella.		
	Catharina Paris a Sanna Dorig.		

1. kép. Genealógiai feljegyzés Szepessy Pál gyermekeiről a Szepessy levéltárban (BmL XIII-14. XLIV/1.)

2. kép. A Gyulay gyalogezred hadnagya korabeli metszeten (Markó Á., é. n. 268. alapján)

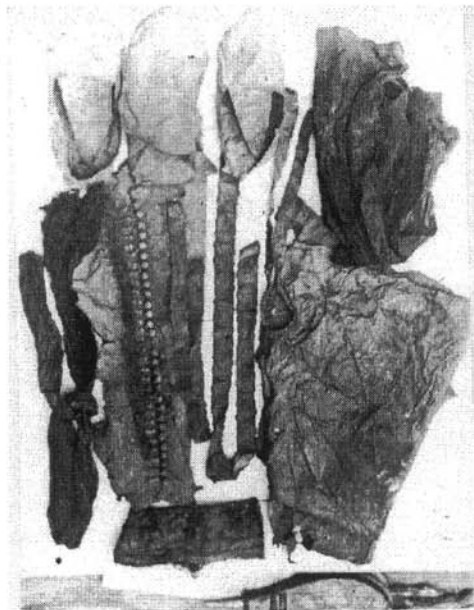
3. kép. Bakos Balázs építáfiumos sírköve az Avasi templom külső falán (Fotó 1930 k. Novotny Gy., 1982. 116. alapján)

4. kép. Szepessy János sírja az Avasi templom 1941-es feltárásánál (Megay Géza felvétele üveg-negatívon. HOM Fotónegatívár 40985)

5. kép. Szepessy János sírköve az Avasi templomban (Megay Géza felvétele üveg-negatívon. HOM Fotónegatívár)

6. kép. Szepessy János halotti viseletének feltárása 1941-ben (Megay Géza felvétele üveg-negatívon. HOM Fotónegatívár 40917)

7. kép. Szepessy János dolmánya, restaurálta Szilc Ágnes (Fotó: Kulcsár Géza. HOM TGY 53.1381.1.)

korban a család presztízse, ezen túlmenően az egyház anyagi támogatása (karzat építése), vagy az egyház gazdasági, vallási, politikai ügyeiben viselt tisztség érdemesíthetett valakit arra, hogy a templomba temetkezzen, vagy hozzátartozóját ott helyeztesse nyugalomra.

Úgy tűnik, a Szepessy család is az egyház támogatásáért és az ott viselt tisztségeért nyerte el a jogosultságot a templomi sírhelyekhez. A Sályban templomot építtető Szepessy János nevét Miskolcon is őrzik a református egyház klenódiumai. Az Avasi református egyház kenyérosztó tála eredetileg a kassai református egyház tulajdona volt, s a kassaiak vetették zálogba Szepessy Jánosnak 158 magyar forintért, aki 1733-ban ezen felül még 10 holland aranyat adott a kassai egyháznak, hogy örökre megváltsa és a miskolci eklézsiának adományozza az egyház iránti „NAGY INDULATÚ BUZGÓSÁGÁBÓL... BOLDOG EMLÉKEZETE FEN MARADASARA ÉS MÁSOK KEGYES PÉLDÁJÁRA”, amint a tál felirata tanúsítja. Az egyház 1649-ben adományként kapott 15. századi eredetű kelyhét is Szepessy János újíttatja meg 1740-ben, 1739-ben pedig fedeles aranyozott ezüstkannát adományoz egyházának.²⁵

Az adományok azonban nem bizonyultak elegendőnek a templomi sírhely elnyeréséhez, ezt a jogot külön meg kellett váltani. 1735-ben statútumot hozott a város arról, hogy aki az avasi templom belsejében kíván temetkezni, az tartozik az egyháznak 400 magyar forintot fizetni. „...valakik potior uraimék és az böcsületes város nemes és alsóbb renden lévő lakosai közül magok meghidegedett testét parton levő ecclésiánk templomában temettetni kívánják elsőben is az olyatén személek, vagy penig azoknak successorai, ecclesiánk szükségére conferáljanak és numeráljanak 400 fl. Hung (=magyar forintot)”. Négyesi Szepessy János és jobbaházi Dóry András mindjárt jelentkeztek és kifizették.²⁶ A Szepessy és Dóry család így jutott a sírhelyhez, de a város statútumából az is kiderül, hogy elvben nemcsak a városi elit (*potior uraimék*)²⁷, hanem a város egyéb nemesi és közrendű elemei is élhettek ezzel a joggal a díj megfizetése mellett. A gyakorlat azonban mást mutatott.

Szepessy Jánost 1746-ban bekövetkezett halála után valóban a templomba temették, s az Avasi templom 1941. évi – Megay Géza által vezetett – régészeti feltárása során sírja (4. kép), sírköve (5. kép), maradványai, halotti viselete (6. kép) is napvilágra került. A sírkövet a templom felújítása során az apszis falában helyezték el, a viseletet, egy selyembrokát, féllábszárig érő dolmányt²⁸ – melyet Szilc Ágnes restaurált – a miskolci Herman Ottó Múzeum „Miskolci évszázadok” című állandó kiállításán mutatják be, lelteri száma: HOM TGY. 53. 1381. 1. (7. kép).

Szepessy Jánosnak a sírkövel fedett, veremszerű, téglával bélelt sírkamrájában az idős férfi csontváza mellett, a bal lábánál egy kb. 10 éves gyermek csontvázát is feltárták.²⁹ A családi genealógia szerint gyermekei közül Lajos (anyja: Girincsy Anna) és Kata (anyja: Dóry Zsuzsanna) még gyermekkorukban elháltak,³⁰ így vagy egyiküket, vagy talán unokáját helyezték melléje.

Az Avasi templomba temetkező családok között találjuk a Szepessyek másik ágát is, Szepessy Mátyás leszármazottait. A család két ága a templom különböző helyén, de egymáshoz igen közel nyerte el a sírhelyet, a templomhajó közepén (8. kép). Szepessy

25 Fügedi M., 1993a. 180–186.

26 Szendrei J., 1886–1911. II. 402.

27 Miskolc újkori elitjéhez vö. Tóth P., 1991.

28 A dolmány restaurálásáról vö. Bakó Á. né 1993. 169–171.

29 Megay G., 1970. 132.

30 N. Szepessy B., 1893. 199.

Mátyás utódai valószínűleg azzal nyerték el a kiváltságot, hogy a város templomába temetkezhessenek, hogy a szendrői kapitánynak István nevű fiát 1739-ben a miskolci református egyház főgondnokának választották, majd 1767-ben bekövetkezett halálának napján fivére, Zsigmond örökölte ezt a tiszteletet, aki 1768. május 28-án halt meg, s ismét csak öccsére, Péterre (†1773) hagyta a főgondnokságot.³¹ Ritka, hogy egyetlen – még oly tekintélyes – családból egymás után három főkurátor kerüljön ki, mint a Szepessyecktől. A három magtalanul elhalt Szepessy fivér az egyház, a miskolci és pataki református iskolák, tanítók, ispotály bőkezű támogatásában is kitűnt, így egyházi tisztségük és anyagi áldozatuk egyaránt feljogosította őket, hogy templomukban sírhelyet nyerjenek.

A református főkurátorok sírjait abban a kriptában lokalizálhatjuk, amelyet Megay Géza az 1941-es Avasi templomban végzett régészeti feltárásánál így nevezett meg: „*II. számú sír. négyesi Szepessy Péter és családjának kriptája*”, mivel az egyik koporsó az ezüstözött szögekkel kivert felirata szerint a Szepessy Péteré volt: *OBI[I]T. AŐ (?)*. *Aetatis SUE LXXIII. / SP(ectab)ILIS AC: G(ene)R(osu)S D(ominus) PETRUS SZEPESI DE NÉGYES* (meghalt életének 73. évében, tekintetes és nemzeti négyesi Szepesi Péter úr).³² Mivel négyesi Szepessy Péter 1773. január 3-án halt meg,³³ a koporsó felirata születési évét is meghatározta: 1700, vagyis három évvel volt fiatalabb, mint az elsőszülött Zsigmond, aki 80 évet élt. Mindketten igen magas kort értek meg, amit szintén családi vonásnak tekinthetünk. Ezt a kriptát az 1941-es feltárásnál az Úr asztala alatt, a templom közepén, hatalmas homokkő fedlappal fedett földsír kibontása után találták meg egy újabb fedlap alatt, és három koporsót tartalmazott (*8. kép*). A Szepessy Péterét (†1773) a koporsó megmaradt felirata azonosította, a másik koporsóba egy idősebb nőt helyeztek, a harmadik, megrongálódott fedelű koporsóba pedig a Szepessy Péter viseletéhez hasonló selyem halotti kabátban és selyempapucsban eltemetett idősebb férfit. Ez utóbbival Szepessy Zsigmondot (esetleg Péter másik fivérét, Istvánt) véljük azonosnak.

A zászlók

A Szepessy-sírokhoz az Avasi templomban másfél századig a sírjeleken túl fontos és unikális relikviák is tartoztak, a temetési zászlók. Közgyűjteménybe kerülésük előtt források szólnak arról, hogy a templomba kihelyezve szolgálták a kegyeletet, emlékeztetést és családi reprezentációt. Nagy Iván, a magyar nemes család monográfusa 1863-ban megjelent művében Szepessy Zsigmondot említve – proszopográfiai adatai mellett – temetési zászlajáról is megemlékezik: „*Eltemettetett a miskolczi régi nagy templom közepén lévő sírboltba, ott a templomban látható gyászlobogója is, melynek jobb oldalán a család címere, baloldalán pedig a boldogultnak neve, kora, rangja stb arány betűkkel olvasható.*”³⁴ A család leszármazottja és genealógusa, Négyesi Szepessy Béla 1893-ban még mindkét zászlót látta a templomban: „*Zsigmond... valószínűleg már életében nem kis érdemeket szerezhetett magának egyházával szemben, mivel címeres zászlója, a II. Jánosé mellett, az avasi öreg templomban mai napig őrzi emlékét... II. János... nem kis érdemeket szerezhetett ő a miskolczi ev. ref. egyház körül is, legalább erre vall azon címeres zászló, mely az avasi öreg templomban emlékét az utókor előtt mai napig fenn-tartja.*”³⁵

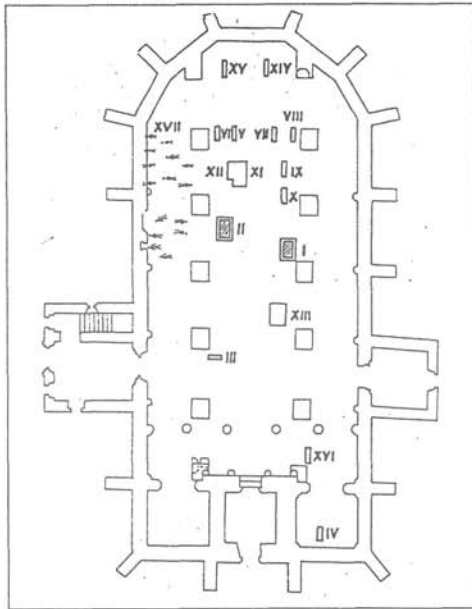
31 Nagy I., 1863. X. köt. 676.

32 Megay G., 1970. 132.

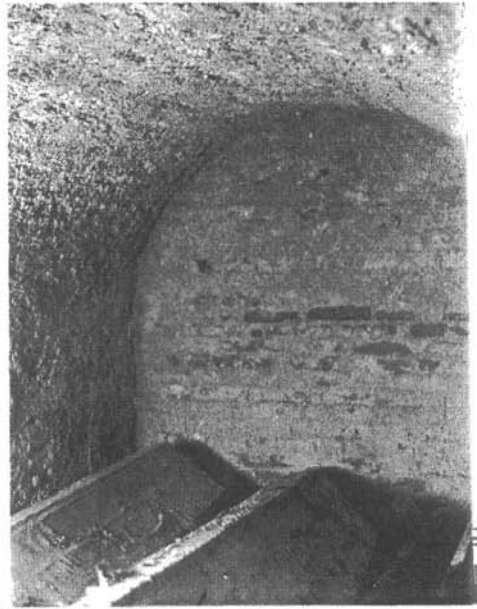
33 Szendrői J., 1886–1911. II. köt. 442.

34 Nagy I., 1863. X. köt. 676.

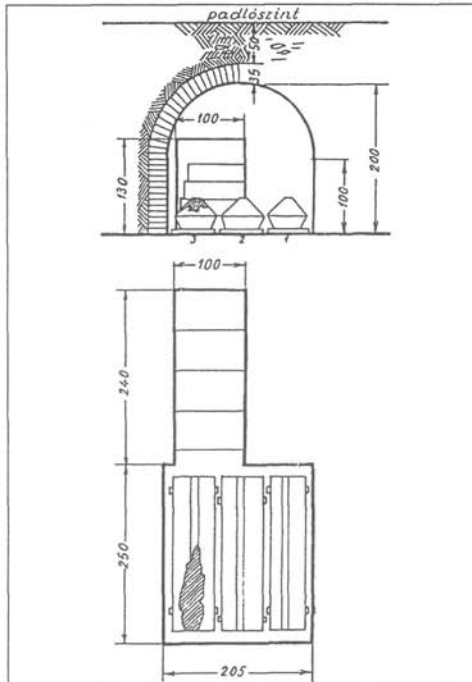
35 N. Szepessy B., 1893. 196. és 199.

8. kép. Szepessy János (I. sz.) és Szepessy Péter kriptája (II. sz.) az Avasi templomban (Megay G., 1970. X. tábla alapján)

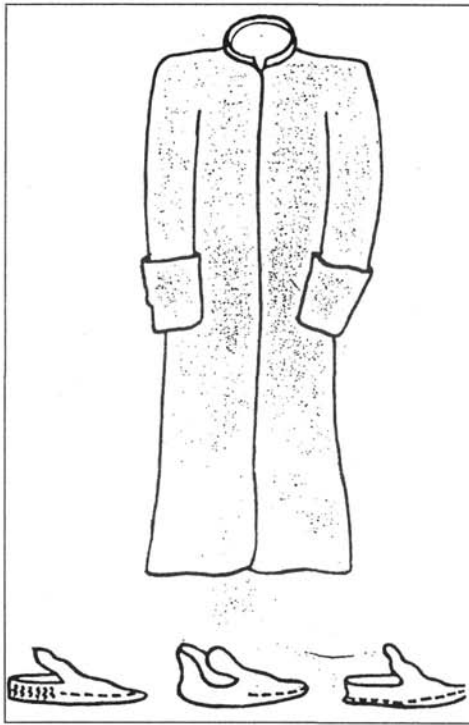
9. kép. Szepessy Péter és Zsigmond(?) kriptája az Avasi templom 1941-es régészeti feltárásnál (Megay G. felvétele. HOM 40896)

10. kép. Szepessy Péter kriptájának felmérése (Megay G., 1970. XII. tábla alapján)

11. kép. Céhes zászló az Avasi templomban (Fotó 1930 k. Novotny Gy., 1982. 78. alapján)

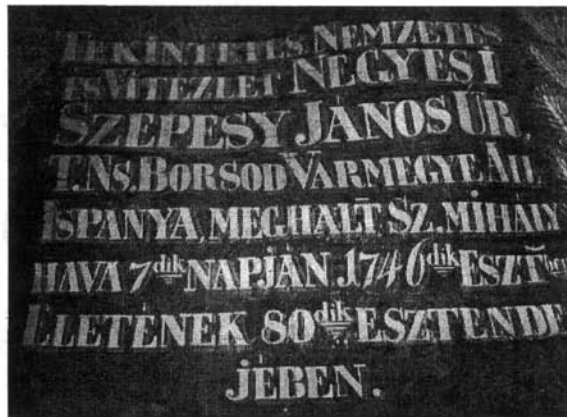

12. kép. Halotti kabát és papucsok
Szepešy Péter kriptájából
(Megay G., 1970. XV. tábla alapján)

HOC IN TUMULO JACET
SPECTABILIS AC GENEROSUS
DNUS IOHANNES SZEPEŠI
DE NEŠYES OLIMDICONIS
TRANSŰLVANICÆ EXCELSI
ŰBERNIŰ REŰTRANSŰLVANICI
SUPREMUS POSTARVM MAŠTER
ET TANDEŰ TUS BORSODIENSIS
S EMERITUS VC. HESET EIUSDĒM
ŰCOTTUS BORSODIENSIS
NEC NON ABŰJVARIENSIS
HEVESIENSIS ET ŰMŐRIENSIS
TABULÆ IUDRIÆ PRIMARIUS ASSOR

13. kép. Szepešy János sírkővének felirata
(Lőcsei Lajos rajza. Novotny Gy.,
1982. 50. alapján)

14. kép. Szepešy János temetési zászlajának felirata
(Fotó: Kulcsár Géza)

A Borsod-Miskolci Múzeum említett gyarapodási naplója szerint Szepessy Zsigmond zászlaját a templom 18. században épített, s 1924-ben lebontott fából készült karzata hordozta, akárcsak a céhek templomi zászlait. Ezek egyikéről fennmaradt egy 1930 körül készült fotó, ennek alapján a temetési zászlók őrzésének és kitételének gyakorlatát is rekonstruálhatjuk (12. kép).

Szepessy Jánosnak nemcsak halotti zászlaja, hanem epitáfiumos sírköve is fennmaradt, amely nemcsak a bizonyos eleganciát sem nélkülöző antikva betűformákkal vésett, egyenletes textúrájú, kevés rövidítést tartalmazó epitáfiumot, hanem a család címerét is tartalmazza (13. kép). A betűvésetek a reneszánszban tért hódított klasszikus formáktól csak a ponttal vésett *I* és a nehézkes *G* írásával térnek el, illetve a folyóírásból kölcsönzött két pontos *Y* használatával a dupla *II* helyett. A sírkő kompozíciója azonban már több kívánnivalót hagy maga után, hiszen a szépen vésett címer túl nagyra sikerült, s a szövegmező csak úgy fért alá, hogy a kerek címerkompozíció keretétől indul, így a két elemet semmi nem választja el, szinte egybefolynak.

*HOC IN TUMULO JACET
SPECTABILIS AC GENEROSUS
DO(omi)NUS IOHANNES SZEPESI
DE NEGYES OLIM DISIONIS
TRANSYLVANICAE EXCELSI
GUBERNII REGII TRANSYLVANICI
SUPREMUS POSTARUM MAGISTER
ET TANDEM [COmiTaT]US BORSODIENSIS
S(...) EMERITUS V(i)C[ECO]MES³⁶ ET EIUSDEM
I(nclyti) CO(mi)T(a)TUS BORSODIENSIS
NEC NON ABAUJVARIENSIS
HEVESIENSIS ET GÖMÖRIENSIS
TABULAE IUDRIAE PRIMAR(ius) IURASSOR
1746*

Ebben a sírban nyugszik tekintetes és nemzeti négyesi Szepesi János úr, egykor az Erdélyi Királyi Gubernium főpostamestere és Borsod vármegye örökös tiszteletbeli alispánja, ugyanazon Borsod, nemkülönb Abaúj, Heves és Gömör vármegye ítélőtáblájának első ülnöke.

Az elhunyt epitáfiumát: tisztségeinek és érdemeinek felsorolását, valamint a címerét hordozó kőbe vésett sírjel pandant-ja a templomban kifüggesztett halotti zászló, amely ugyanezeket a reprezentációs kellékeket tartalmazza, egyik oldalán címer, másik oldalán felirat formájában. Így a zászló szövegképe – az epitáfiumhoz hasonlóan – egyike a 18. századi miskolci epigráfiai forrásoknak. A négyszögbe rendezett, vörös árnyékolású arany betűvel írt elegáns írásképből a halott neve és a kezdőbetűk nagyobbak a többi betűnél, ami a feliratot a kézíráshoz közelíti, nemkülönb a sorszámok kisbetűs -dik végződése is (14. kép).

TEKINTETES NEMZETES
ÉS VITÉZLET NÉGYESI
SZEPESSY JÁNOS ÚR,
T. NS BORSOD VÁRMEGYE ALL-
ISPÁNYA, MEGHALT SZ. MIHÁLY
HAVA 7dik NAPJÁN 1746DIK ESZTben.
ÉLETÉNEK 80dik ESZTENDE-
JÉBEN

Az epitáfium és a zászló felirata sok hasonlóságot mutat, bár az a tény, hogy az utóbbi rövidebb és magyar nyelvű, kiemeli a sírkőnek és epitáfiumnak a klasszikus ókorig visszanyúló hagyományát, „veretességét”. Mindkét epigráfiai emlék Szepessy János életének és pályafutásának legfontosabb adatait tartalmazza: nevét a nemesi előnévvel együtt, halálának évét (1746), vármegyei tisztségét (*alispán*). Feltűnő, hogy a Rákóczi adminisztratívában betöltött, országos jelentőségű hivatalát (*főpostamester*) csak az epitáfium közli, az is megtévesztően, csak erdélyi vonatkozásban. Talán hivatali működésének fiaskója miatt maradt el a halotti zászlóról, de valószínűbb, hogy a temetési vagy halotti zászló „műfaja” miatt ítélték fontosabbnak a kortársak a vármegyénél, mint a nemesi universitas politikai és *fegyveres-katonai* intézményénél betöltött tisztségét.

Az Avasi templom másik (még restaurálás előtt álló) temetési zászlójának feliratához nem köthetünk más epigráfiai jellegű emléket, az valószínűleg elenyészett az idők folyamán (15. kép).

TEKINTETES NEMZETES ÉS
VITÉZLET NÉGYESI SZEPESSY
[ZSIGM]OND ÚR CS. KIR. KAPI-
[TÁNY MEGHA]LTT PÜNKÖSD
[HAVÁNAK] 28dik NAPJÁN 1768dik ESZ-
[TEN]DŐBEN ÉLETÉNEK 71dik
[ESZ]TENDEJÉBEN.
[ELEJE] ERÁNT VALÓ HÁLÁDA-
TOS[SÁG]BÓL MEGÚJITATÁK NÉ-
GYESI SZEPESSY MENYH[ÉR]T.
SIGMOND. FERENTZ. SÁ[MU]-
EL. [LÁS]ZLÓ. JÓSEF. 1835dik
[ESZT]EN[DŐBEN]

Szepessy Zsigmond zászlós epitáfiuma *katonai* rangját (*császári és királyi kapitány*), halálának évét és életkorát reprezentálja. A felirat másik része a zászló megújításának évét (1835) és a reformkori halás utódok nevét tartalmazza, akik a valószínűleg elhalványult, feslett emléket őstük tiszteletére renováltatták.

A két felirat hasonló írásmódja, színei mellett eltér a zászló szélén körbefutó dísként alkalmazott növényi ornamentikában, Szepessy Jánosét búzagalászkokból, Zsigmondét tölgyfalevelekből font sor díszíti. Talán az ornamentika és növényfajta szimbolikája a két eltérő életpályájára utal, hiszen Szepessy Zsigmond, a „tölgyfaleveles”, valódi, ranggal is elismert katonai karriert futott be, míg János, a „búzagalászos”, nem számítva kudarcra végződött állami hivatalát, inkább mint Borsod vármegyei possesszionátus nemes volt ismert.

A zászlók, mint műtárgyak és történeti források felvetik a hasonló emlékek eredetének a társadalmi gyakorlatban, hagyományban betöltött szerepének kérdését. Még meghatározásuk sem egyértelmű, hiszen ismert a *halotti zászló*, *temetési zászló*, *gyászlobogó* megnevezés, melyek mindegyike a tárgy és halott kapcsolatának más-más aspektusát közvetíti: a zászló mint az elhunyt ravatalának fontos eszköze; a temetési pompa és menet lényegi tartozéka; a hátramaradottak, a család kegyeletének kifejezője. Maga a tárgy és a megnevezés is egyértelműen elhatárolja a halotti zászlókat a *halotti címerektől*, megengedve természetesen, hogy a rendi társadalmak temetési gyakorlatában és halottkultuszában rokon műfajokról van szó. A halotti címerekkel – nagyobb számban fennmaradván – többit (bár nem eleget) foglalkozott a magyarországi történeti kutatás, a halotti zászlókkal azonban még ezeknél is mostohábban bánt. Talán a következő évezredre a muzeológia és restaurátori munka – a Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteményének gyakorlatához hasonlóan – felfedezi és kutathatóvá teszi ezeket műtárgyakat is.

A halotti zászló, mint címerrepresentáció és temetési kellék Magyarországi hagyománya a középkor végéig, a kora újkorig nyúlik vissza. 1584-ben Gyulafehérváron Gyulaffy Lászlót már bizonyosan ezzel temették, s már ezen feltűnik a későbbi tárgyak egyik fontos kelléke: a felirat, ekkor *vers* formájában, melyet Kassai Zsigmond Dávid szerzett.³⁷ A zászló ezen – egyik legelső – említésén a reneszánsz sírkövek kedvelt *verses epitáfiuma* jelenik meg a lobogó textilanyagán. Bár a forrás csak a sírverset őrizte meg, valószínű, hogy a zászló hordozta a korabeli epitáfiumos sírkövek másik fontos elemét, a *címert* is. Az epitaphiumot és címet a nagy számban gyártott papír vagy selyem halotti címerek is tartalmazták. Az említett leírásból könnyen azt hihetnők, hogy a temetési zászló a sírkövek könnyebben kezelhető, s már a temetésen is szerepeltethető megjelenési formája, de éppen az anyag és forma: a „zászlóság” mutat a magyarországi művelődéstörténet más hagyományai felé. Szabó Péter, a 17. századi főúri temetési szokások és ezek tárgykultúrájának mélyreható vizsgálatánál³⁸ foglalkozott a temetési zászlók szimbolikájával. A négy Esterházy fiú vezekényi csatát (1652) követő nagyszombati temetésén az egykorú metszeten is megörökített hosszú temetési menetben négy katona visz egy-egy zászlót a földre hajtva, majd négy másik egy-egyét az ég felé emelve (16. kép). Ez utóbbiak közül három vörös, fecskefarkas, skófiummal hímzett temetési zászló ma is megvan az Esterházyak fraknoi gyűjteményében (17. kép). A felemelt zászlókat a leírás aranyozott vörös színűnek említi (*rubra exaurata vexilla*), míg a földre hajtottak valószínűleg a gyász fekete színét viselték.³⁹ A négy, csatában elesett Esterházy fiút képviselő négy-négy zászló szerepeltetése annak az emléket őrzi, hogy a lovagkortól a halott alteregóját rendszeresen megjelenítették a gyászszertartáson, mégpedig az életben (és halálban is) viselt attribútumok: ló és fegyverzet kíséretében. A 16–17. századi Erdélyben két alteregó is szerepel. „Egyikük bakacsinba öltöztetett lóra ült, »fejében sisak lefüggyve, páncéllal az nyakán, derekéban páncéling, az két karján két karvas, annak az kutyafüle felé páncél volt, az kezeiben fekete hosszú nyelű zászló, kard s buzogány...« (Apor Péter: *Metamorphosis Transilvaniae*). A másik szerszámos, cifra paripán jelent meg, aranyos páncélban, sisakban, aranyos kardot és zászlót tartva. Rögtön szembeszökő, hogy a két lovas közül az előbbi gyászolt, az utóbbi mellőzte a gyászt. A bakacsin, ez az igen finom len- vagy pamutvászon a temetési szertartások kellékeként mindig fekete színű volt. A fekete zászlót tartó vitéz tehát feketébe öltöztetett lovon ült. A cifra, azaz díszes paripán

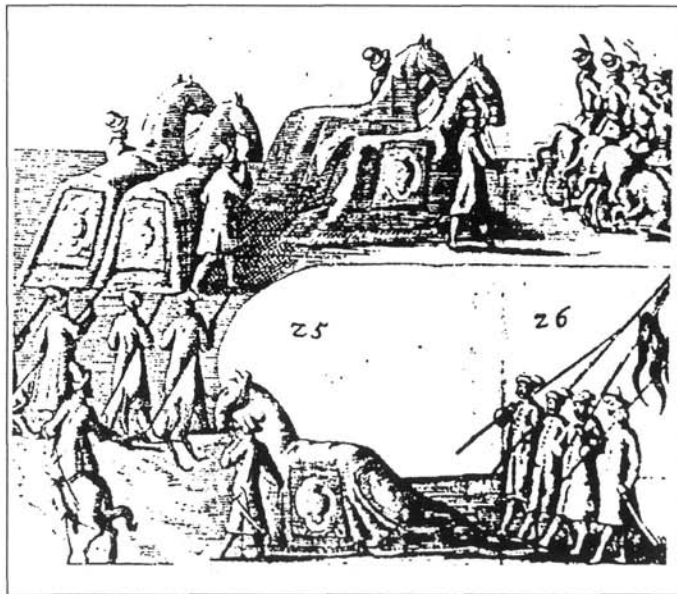
37 Szabó P., 1989. 42.

38 Szabó P., 1989.

39 Uo. 76–82.

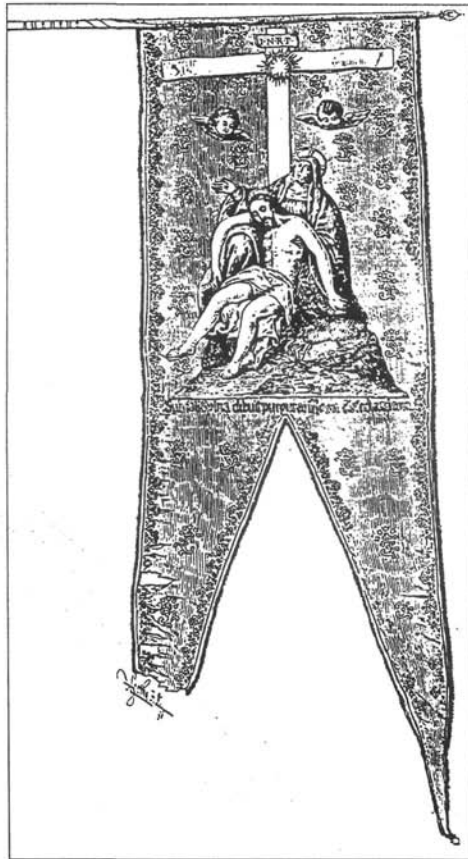

15. kép. Szepessy Zsigmond temetési zászlajának felirata
(Fotó: Kulcsár Géza)

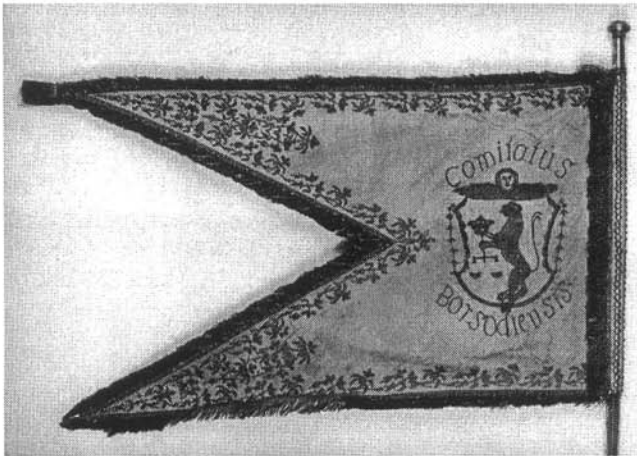

16. kép. Zászlóvivők az Esterházyak nagyszombati gyászmenetében
(Szabó P., 1989. 13. ábra alapján)

17. kép. Esterházy László temetési zászlaja a fraknoi vár gyűjteményében (Szendrei J., 1896. 624. alapján)

18. kép. Borsod vármegye koronázási zászlaja, 1790.
(Fotó: Kulcsár Géza. HOM TGY 53.1541.1.)

lovagoló, aranyos zászlót vivő harcosnál azonban semmi sem utalt a gyászra. Ez a finom eltérés az alteregók között megosztott feladatot jelezte. Az egyik lovas a saját halálát bejelentő főúr képét adta, míg a másik az elhunyt élő aspektusát idézte meg, a halál fenyegetése nélkül. Az alteregók zászlóival folytatott rítus a ceremónia során még inkább hangsúlyozta ezt a különbséget. A fekete zászlót később meghajtották, s összerontva a sírba vetették, az aranyos zászlót azonban mindig megemelve tartották, s nem küldték az enyészet útjára, hanem »*az templomban nyelinel fogva felfüggesztették*«.» (Szabó Péter)⁴⁰

Apor Péter így írja le a halott feje mögé állított aranyas vagy ezüstös páncélba öltözött vitéz zászlaját: »*nagy aranyas zászló, kinek egyfelől az megholtnak címere, más felől valami szép epitaphium*«.»⁴¹ A vezekényi csatában elesett Esterházy László temetési zászlaját az ezredévi kiállításon is bemutatták. A virágokkal szőtt vörös damasztelyem fecskefarkas zászló szélét arany sújtás díszíti, egyik oldalán festett (!) arany babérkoszorúban az Esterházyak festett címere, fölötte a halott latin nyelvű epitaphiuma. A másik oldalán nagy arannyal nyomott kereszt töviskoszorúval, a kereszt tövénél Krisztus és az őt sirató fájdalmas Szűz Mária képe (17. kép).⁴² Az Esterházy-zászlókon a címer és felirat egy oldalra került, a zászló másik oldalán a keresztre feszített Krisztus és a Mater Dolorosa ábrázolás a katolikus főurak (köztük a nádori méltóság várományosa) vallásának és gyászszertartásának szimbólumai. A borsodi nemesi családból származott bánfalvi Bárius Péter 1668-ból való temetési zászlaja fehér selyem, egyik oldalán a Bárius család festett címere, másik oldalon latin nyelvű vers.⁴³

Az arannyal ékes zászló – az egyszerű, sírba szánt feketével ellentétben – a halott földi rangját, érdemeit volt hivatva a nemesi jelvény és a felirat közvetítésével a gyászszertartás résztvevőinek közvetíteni, majd azon túl az utókornak is megőrizni a halott sírjának helyszínén. Erdélyben az almakeréki templomról Wesselényi jegyezte fel 1705-ben: »*több Apaffiaknak is vannak ott zászlóik*«.»⁴⁴ A petróci templomban még az 1960-as években is őrizték Petróczy László (†1635) és Gábor (†1666) vörös selyem temetési zászlaját. A lángnyelvekkel borított zászló egyik oldalán a család címere, a másikon levelkoszorús keretben feszület, előtte az elhunytak térdelnek.⁴⁵

A templomban kifüggesztett halotti zászló funkciójában rokon az *epitáfiumcímere*l, a halott templomi címerrepresentációjának másik kellékével, kiegészítheti, sőt helyettesítheti is azt. Gömör megye 19. század eleji monográfiája⁴⁶ említi, hogy a 17. században a csetneki (Gömör megye) evangélikus templomban több halotti címeremléket is elhelyeztek. Előbb osgyáni Bakos Gábor szendrői főkapitány 5 éves fiacskájának, az 1656-ban meghalt Bakos Mózesnek szenteltek egy zászlót (*consecratum est vexillum*), amelynek egyik oldalán vitéz (*Herois*) Bakos Gábor fiának epitáfiuma volt olvasható, a másik oldalán pedig 12 soros vers idézte fel a kisfiú szomorú sorsát, aki nem sokkal anyja után halt meg. Az 1666-ban a csetneki várban elhunyt vitéz apa emlékezetét ugyanitt, a templom falán a 19. század elején még két írásos tárgyi emlék (*monumentum duplex*) is őrizte, az egyik egy *epitáfiumcímere* (*paries arma ejus et insignia ostentat*) a vitéz és bátor lelkű hős/vitéz (*Generosissimus et Magnanimus Heros*) halálának dátumával, a másik egy zászló (*alterum vexillo inscriptum*), 20 soros latin nyelvű verssel,

40 Uo. 73–74.

41 Idézi: Entz G.–Kovács A., 1995. 42.

42 Szendrei J., 1896. 3363. sz. (A zászló ábrázolása alatt tévesen: 3393. sz.)

43 Kalmár J., 1971. 387.

44 Idézi: Entz G.–Kovács A., 1995. 42.

45 Kalmár J., 1971. 386.

46 *Bartholomaeides, L. 1806–1808.*

amely az elhunyt vitézi érdemeit hirdette.⁴⁷ Mind az epitáfiumcímert, mind a halotti zászlót mint a vitézi temetések és halottkultusz emlékeit tekinthetjük, a kisfiúnál azonban inkább az apa vitézi tevékenységét ismerték el a halotti zászlóval, mintegy megelőlegezve azt a sorsot, amely a kapitány fiára várt volna a 17. századi végvárakban.

A lovagi, vitézi temetések kellékeiből, a főurakat kísérő fekete és aranyos zászlókból – úgy tűnik – a 18. századi nemesi gyász reprezentációjában csak egy maradt meg, az arannyal díszes zászló, de a halott alteregóját képviselő fekete sem tűnt el teljesen, megmaradt a zászló színében. A korabeli gyászszertartások azonban még ismerték a színes temetési zászlót is, hiszen Halász Péter ezredes 1741-ben fecskefarkas, aranyhímzéses világoskék halotti zászlóval temették a zászlóról fennmaradt, s a millenniumi kiállításon bemutatott akvarell tanúsága szerint. A zászló egyik oldalán a családi címert és rövid felirat, a másik oldalán a vitézi halál hosszabb latin nyelvű narrációja.⁴⁸ A Szepessyek fekete halotti zászlain a főúri zászlók skófiúmat arany festékkel pótolták, bár a 17. századi halotti zászlókon is gyakran alkalmaztak *festést*, amely kevésbé pompás, de gyorsabb módja a zászló díszítésének. A Szepessy-zászlókon mind a címert, mind az epitaphiumot, sőt a növényi ornamentikát is vörössel árnyalt *arany* festékkel festették. Az arany mint uralkodó szín nemcsak az ünnepélyesség koloritja, hanem az eredeti főúri-vitézi zászlók aranyhímzéseinek emléke is. A katonai pompa hangsúlyozásának jele lehet az is, hogy a Szepessyek mint katonai testületek reprezentánsai jelennek meg a zászlók epitaphiumán, pedig a templomi temetés alkalmával mint egyházi hivatalok viselőiről, sőt mint donátorokról is megemlékezhetek volna róluk. Szepessy János különben 1717-ben a Borsod megyébe beütött tatár sereg elleni nemesi felkelőszereg élére állt.⁴⁹ Így a fecskefarkas halotti zászló Zsigmond temetésén az uralkodó hadseregének, a Gyulay-ezrednek hadizászlaját, Jánosnál pedig a vármegyei zászlót illetve a borsodi nemesek insurrekciós zászlaját is képviselhetette. A gyalogoszeredeknek egyébként 1743 előtt nem volt állandó, előírászerű zászlajuk, 1743–45 között négyszögletes, fehér, a Szűzanyát (Immaculatát) ábrázoló hadizászlót viseltek, melyekből nem maradt fenn példány a közgyűjteményekben.⁵⁰ Borsod vármegye 1790-es fecskefarkas, kék selyemdamaszt, a vármegyei címert és a magyar korona felajánlásának jelenetét ábrázoló koronázási zászlaja azonban fennmaradt, s ma a Herman Ottó Múzeum Történeti gyűjteménye őrzi (leltári száma: HOM TGY 53.1541.1.) (18. kép). A halotti zászlók hadi jellege lehet a magyarázata annak is, hogy bár a nőktől sem tagadták meg a templomba való temetkezést, sírkövet, sőt még a temetésre készített halotti címereket sem, halotti zászlóval csak férfiakat temettek.

A halotti zászlók és a hadi karrier, valamint a vármegyei szolgálat összefüggésére mutat egy 1704-ből származó temetési zászló, melyet Thaly Kálmán ír le 1869-ben.⁵¹ Gyürky Adám Rákóczi udvari lovas karabélyos testőrezredének ezredese volt, akit a fedelem temettetett el hadi pompával. Hatalmas fecskefarkas vörös selyem funebrális lobogójának egyik oldalára együtt festették le a családi címert és a latin nyelvű epitaphiumot, valamint egy Horatius idézetet, a másik oldalra pedig Magyarország és Nógrád címere került, magyar és latin distichonban íródott sírversek közé. A halotti zászlóban itt két lobogót vontak össze, a vitéz temetési zászlaját és a hadi lobogót.

A címeres fekete zászlónak a 18. századi vitézi temetésen való megjelenését egy korabeli ábrázolás illusztrálhatja. Károlyi Ferenc generális 1758-as végtisztességén fel-

47 Uo. 169–171.

48 Szendrei J., 1896. 3367. sz.

49 Nagy I., 1863. X. köt. 673.

50 Csákváryné Kottra Györgyi szíves közlése, melyet ezúton is megköszönök.

51 Thaly K., 1869.

vonult gyászmenetéről színezett rajz készült, melyet ma a Károlyi Levéltárban őriznek.⁵² A Nagykárolyban (majd hasonlóképpen a városon kívül, Kaplony felé) haladó menetben vezetnek egy földig érő lepellel letakart lovat (*Fekete Paripa*) három-három lovas katona után (*Udvari Fekete Sereg*), előttük a felettesük (*Fekete Tiszt*), aki három gyalogos páncélos vitézt követ (*Három Pántélyos*), kezükben egy magasra tartott fecskefarkas halotti zászló, közepén kerek címerrel (*Fekete Zászló*), előttük két kantáron vezetett ló lépked (*Tziffra paripák*) lovas katonák után (*18. kép*). A temetési menetben mind a fekete ló és vitézek, mind a „cifra” ló és vitézek a gyász hagyományainak megfelelően külön képviseltetik magukat, de halotti zászlót már csak egy fekete színű, címereset visznek mind a városi, mind a városon kívüli menetben.

Az ősök zászlain a Szepessy utódok az elhalványult festést 1835-ben megújították, erre utal Szepessy Zsigmond feliratának kiegészítése, de Szepessy János zászlaja is, melyen a címer alatt megjelenik az átfestést végző művész szignója is: „*festette Szabó Gyula M(iskolc)1835. évben*”. Szabó Gyula a reformkori Miskolc művelődésének érdekes alakja, festő, Karacs Teréz leánynevelő intézetének tanára.⁵³ A címer és betűk jó kezű, a barokk előképet hűséggel újratereztő, kifejező erejű művészre vallanak.

Az unicornis

Bár a halotti zászlóval elsősorban az elhunyt vitézségét, hadi érdemeit jutalmazták, egyben az egyik leglátványosabb címerhordozó is volt, de a halotti zászló esetében erősebbek voltak a főúri gyászszertartások hagyományai, mint a heraldikai szabályok. A Szepessyiek címere ugyanis kék mezőben hármás zöld halmon nyugvó koronából kiemelkedő növekvő fehér unikornis-egyszarvú, első lábával koronát tartva, hasonló sisakcímerrel.⁵⁴ A halotti zászlókon azonban a pajzs mezője is fekete maradt, az egyszarvút pedig a fehér (ezüst) helyett egy másik fémmel, az arannyal helyettesítette a festő. Halványan megmaradt azonban a hármás halom zöld színe, ami arra vall, a heraldikai előírásokat és az aranyfestéssel hangsúlyozott dekorációt és ünnepélyességet ötvözte a zászlófestő (*20–21. kép*).

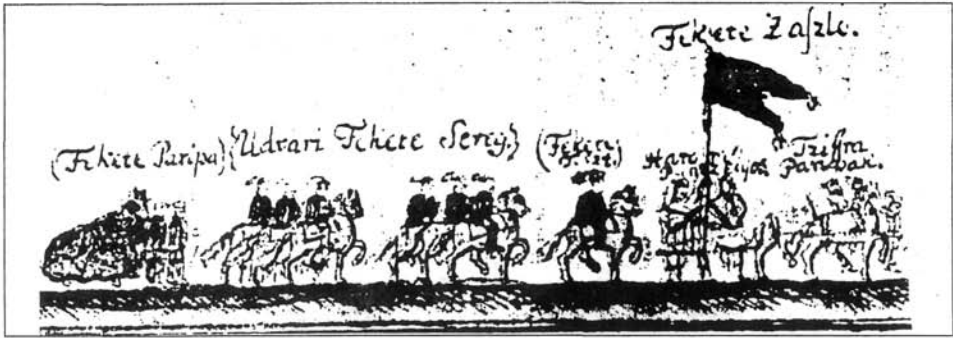
A Szepessyiek címerállata, az unicornis-monoceros-egyszarvú a heraldikai bestiarium egyik legnépszerűbb és legkülönösebb alakja. Már az Ószövetségben is említik, de ismertségre a középkorban jut, főként a legismertebb bestiarium, a Physiologus révén, melynek legendája nyomán (elfogása csak egy szűz segítségével lehetséges, akinek megadja magát) krisztológiai jelkép is.⁵⁵ A 16. században a reneszánsz szkepticizmusa nyomán azonban létezésében kételkedni kezdtek (annak ellenére, hogy gyógyító és varázserejűnek tartott szarvát – mely a különleges tengeri állattól, a narváltól származott – patikák, fejedelmi kincstárak őrizték, így a bécsi Schatzkammer is), némi malíciával azt képzelve, hogy ez az állat túl vad volt ahhoz, hogy Noét kövesse a bárkára, ezért az özönvíz áldozata lett. Egy 1576-ban készült metszeten Tobias Stimmer úgy ábrázolja ezt a jelenetet, hogy az unikornis inkább elpusztul, s ezzel hagyja fajtáját is kihalni, mintsem hogy ketrebe zárják. A tridenti zsinat – elejét véve a reformáció ironikus kritikájának – meg is tiltja, hogy az unikornist az Ige Megtestesülésének jelképeként ábrázolják.

⁵² Szabó P., 1989. 120–128.

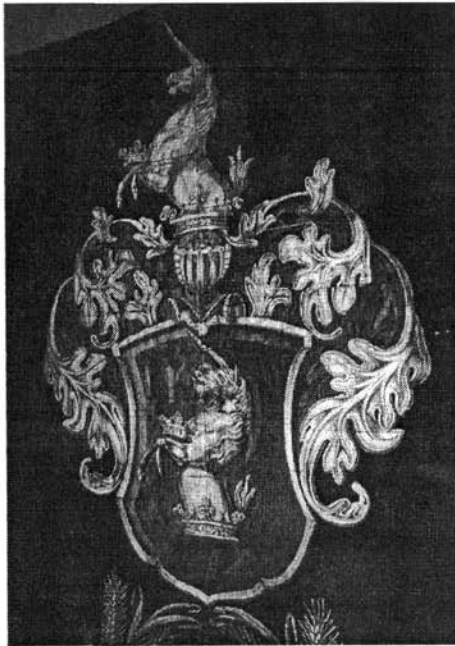
⁵³ Goda Gertrúd szíves közlése, melyért köszönettel tartozom.

⁵⁴ Nagy I., 1863. X. köt. 674.

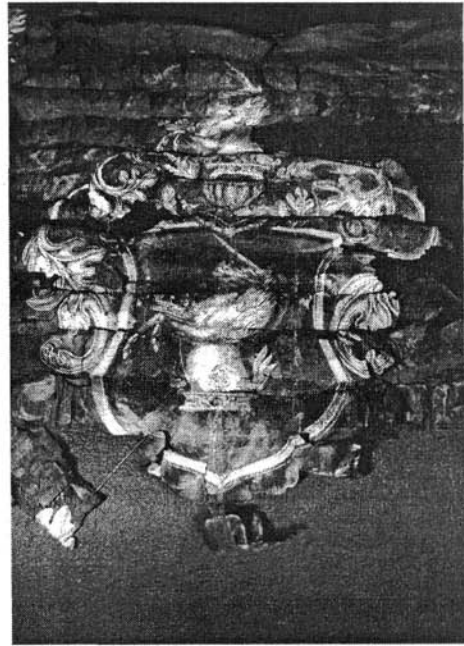
⁵⁵ Réau, L., 1955. 89–92., Fügedi M., 1993b. 151–152., Biedermann, H., 1996. 91–92.

19. kép. Halotti zászló Károlyi Ferenc generális temetési menetében
(Szabó P., 1989. 23. ábra alapján)

20. kép. Szepessy János címere
a halotti zászlón
(Fotó: Kulcsár Géza.
Restaurálta Bakó Ádámné)

21. kép. Szepessy Zsigmond címere
a halotti zászlón
(Fotó: Kulcsár Géza. Restaurálás előtt)

Így tűnik el a kora újkorban a művészeti ábrázolásokból, és kap egyre nagyobb teret a heraldikában.⁵⁶ Középkori heraldikai alkalmazása éppen Krisztus-szimbólum jellege miatt számíthatott káromlásnak.⁵⁷ A nyugati heraldikában címerpajzsban ritkán szerepel, gyakrabban sisakdísz, de címertartóként is ismert, így Nagy-Britannia állami címerében is.

A magyarországi címereken már a 15. században feltűnik az egyszarvú, a Kornisok alluzív címerét – amelyen a pajzsra ágaskodó egyszarvút helyeztek, sisakcímere pedig ugyancsak egy növekvő egyszarvú –, a családi hagyomány szerint még Zsigmond király adományozta.⁵⁸ Bizonyosan 1430-ban kapta azonban a Perneszi család Alberttől címereslevelét, amelyben koronából ágaskodó növekvő egyszarvú a címerállat mind a pajzsban, mind a sisakon.⁵⁹

A Petneházy család I. Mátyástól nyert címeradományában (1462) szintén ágaskodó, arannyal fegyverzett fehér egyszarvú van kék mezőben, sisak és takarók nélkül, a korszak kedvelt heraldikai elemével, címertartó angyallal (22. kép).⁶⁰ Ugyancsak koronából kinövő egyszarvú van Büdi Mihály, 1536 körül munkácsi kapitány, címerén is, amely a munkácsi templom ablakán maradt fent (23. kép).⁶¹ Az egyszarvú középkori heraldikai alkalmazásának legismertebb magyarországi képviselője a Szapolyai címer. Szapolyai István nádor pecsétjén már 1495-ben egyszarvú látható, de ismertebb a négyelt pajzs 1. és 4. mezejében egyszarvúval, 2. és 3. mezejében farkassal, ez utóbbit gyakran használják pecsétcímerként, így talán ősbibb jelvénye a Szapolyai családnak.⁶² A négyelt pajzsú Szapolyai címeren sisakcímerként is egyszarvú szerepel a markusfalvi templom fából készült epitáfiumcímerén.⁶³ Az egyszarvú önmagában szerepel Szapolyai István nádor 1499-ből való síremlékén a szepeshelyi Szapolyai-kápolnában, a halott domborműves alakjának kezében tartott zászlón. A fecskefarkas, indás-virágos hímzést vagy a selyemdamaszt mustráját mutató zászlóra (vagy elé) kör alakú keretben ágaskodó egyszarvút tettek, míg a halott lábainál jobbról a négyelt pajzsú, balról az ágaskodó növekvő farkast viselő pajzscímer helyezették (24. kép). Bár a zászlón nem pajzsra helyezték az egyszarvút, egyértelmű címer jellege, s ezzel a jelvényrel a zászlót is címeres hadi lobogóvá változtatták, amelynek talán a temetési szertartáson is szerepe volt. Hogy a síremlékre a zászló a címerállattal került rá, netalán a halotti zászlók egyik korai ábrázolásának is tekinthetjük?

Középkori címeradomány a pozsonyi tizedszedő Földesy János és fivére Máté címereslevele is 1515-ből, amely Zsigmond király eredeti címeradományát erősítette meg. A balharánt osztott pajzsban ágaskodó egyszarvú és a mező váltakozva kék és ezüst színű (*unicornem in clipeo cum campo per obliquum a dextro latere flaveo sive lazureo et a sinistro argenteo coloribus diviso*) (25. kép).⁶⁴

A heraldikai unikornis hazai történetében külön fejezet illeti meg Oláh Miklós címerét. A magyarországi reneszánsz miniatúrafestészetben is számon tartott címereslevelet 1548-ban nyerte el, melynek címerállata kék harántpólyában ugró ezüst egyszarvú. A címeradományt Ferdinánd megerősíti 1558-ban, amikor a főpapot bárói

56 Réau, L., 1955. 91.

57 Bedingfeld, H.–Gwynn-Jones, P., 1994.

58 Nagy I., 1863. V. köt. 358.

59 MOL DI 13394. Nyúlászsiné Straub É., 1987. 30. sz.

60 MOL DI 50532. Fejérpataky L., 1888., Nyúlászsiné Straub É., 1987. 122–123. XXIV. tábla

61 Lehoczky T., 1884.

62 Csergheő G., 1887. 136.

63 Szinvay L., 1883. 69.

64 MOL DI 71824. Áldásy A., 1904–1942. 2. köt. 79. sz. Nyúlászsiné Straub É., 1987. XXXIX. tábla

22. kép. A Petneházy család címeradománya, 1462.
(Fejérpataky L., 1888. színes ábrája alapján)

25. kép. Földesy János címeradománya, 1515.
(Áldásy A., 1904–1942. 2. k. 79. alapján)

23. kép. Büdi Mihály munkácsi kapitány
címere, 16. sz. közepe
(Lehoczy T., 1884. 82. alapján)

24. kép. Szapolyai István nádor síremléke
1499-ből, Szepeshely
(Archaeológiai Értesítő X. 135. alapján)

26. kép. Keresztúry Kristóf
címeradománya, 1573.
(Nyúlásziné Straub É., 1987. 118. sz. alapján)

27. kép. Vadna község pecsétje, 18. század
(Fotó: Kulcsár Géza. BmLt Pecsétnyomók
Gyűjteménye)

rangra emeli.⁶⁵ Ezek a címereslevelek az egyszarvút nem a népszerűbb, a magyar nyelvbe is átkerült latin (*unicornis*), hanem görög nevén nevezik (*monoceros*). Az Oláh címer azon különlegessége, hogy pályában szerepelteti a címerállatot, mellett feltűnő egyezést mutat a többi késő középkori, kora újkori címerrel abban, hogy az egyszarvú *fehér* színű (*monoceros albi coloris*), amely a címertanban megfelel az ezüstnek. A fehér/ezüst máz állandósága, mint íratlan heraldikai szabály is a címerállat legendás voltára mutat, hiszen az állatok igen sokszor természetes színükben (színeikben) jelennek meg a címereken. Talán nem lehet véletlen, hogy a kor másik kiemelkedő főpapja és államférfia, *Fráter György*, a Szapolyaiak híve, szintén unikornist viselt címerállatként címerében (szerzetesrendje, a pálosok jelvénye, a holló mellett).

A Szepessy címerrel majdnem egyező címeradományt nyert Báthory István fejedelemtől Keresztúry Kristóf 1573-ban, kék mezőben hármashalmon koronából ágaskodó növekvő csavart szarvú fehér unikornis, szájában jogarral, hasonló sisakcímerrel (26. kép),⁶⁶ mely kőbe vésve (1593) az erdélyi szentbenedeki kastély falán is látható.⁶⁷ A két címer az attribútumokat tekintve is hasonló, hiszen a Keresztúry címer egyszarvúja ugyanúgy fejedelmi jelvényt (jogart) tart, mint a Szepessyek címerállata, amely koronát emel mellső lábaival.

⁶⁵ MOL P 108 Esterházy hg-i lt. Rep. 203. Fasc. K. No. 162–163. Nyúlásziné Straub É., 1987. LVIII–LIX. tábla. Áldásy A., 1904–1942. 137. és 162. sz.

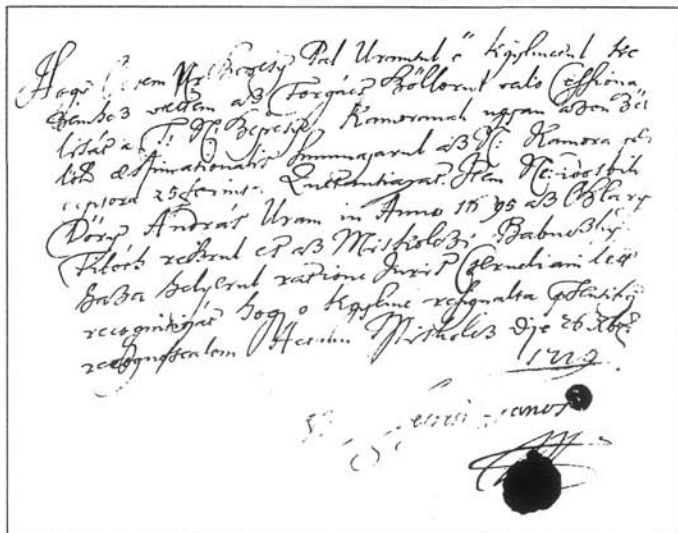
⁶⁶ MOL P 1870 Rhédey cs. lt. 32. tétel. Nyúlásziné Straub É., 1987. 118. sz.

⁶⁷ Balogh J., 1985. 242. kép

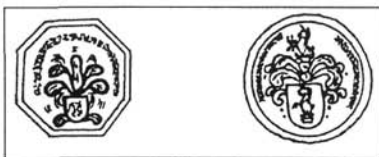

28. kép. Az egyszarvú középkori címerábrákon
(Malczovich L., 1888. 170–171. alapján)

29. kép. Szepey János elismervénye gyűrűspecsjével. Miskolc, 1729. október 26.
(BmLt XIII-14. XLIII/23.)

30. kép. Szepey Pál (1724) és János (1729) gyűrűspecsjének ábrája
(BmLt XIII-14. XLIII/23. alapján
Homola Krisztina rajza)

31. kép. Szepey László bárói címere, 1775.
(Nagy I., 1863. X. köt. 674. alapján)

32. kép. Bárá Vay Miklós ravatala, Alsószolca,
1894. (Ismeretlen fotográfus felvétele. HOM
Fotónegatívár 45251)

A Szepessy család címerének eredete homályba vész. A család felemelkedése a középkor végére és az újkor elejére esik, ezért címerhasználatuk is valószínűleg erre az időre megy vissza. A korban népszerű unikornis nemcsak a nemesi heraldika címerállata, hiszen a Borsod megyei Vadna község 18. századi pecsétjére is rákerült, ismeretlen hatásból (27. kép).

Az egyszarvút képzőművészeti ábrázolásokon mint kecses fehér, páros ujjú patás, lősörényes, szarvastestű állatot jelenítik meg, homlokán egyetlen csavart szarvval.⁶⁸ A heraldikában hasonló az ábrázolása, általában a ló alakját veszi fel, de gyakran nem a teljes állatot, hanem csak növekvő alakban, törzsétől felfelé ábrázolják. A Szepessy címer állatalakja is hasonló, de feltűnő, hogy a ló alakú, de hasított körmű állat *szakállt* visel. Mind a szakáll, mind a csavart szarv, mind a hasított ujjú kecses láb a *vadkecske* alakjához közelíti, amint a középkori ábrázolások (görbe, rövid bütykös szarv, kecske- vagy zergefarok, hasított köröm, szakáll) is inkább a vadkecskét idézik (28. kép), amelyből a 16–17. századra löstestű heraldikai lény lesz.⁶⁹

Az unikornissal, amely a halotti zászló festett címerén a természethez hűen ábrázolt izmos paripaként jelenik meg, a Szepessy család a leggyakrabban a pecsétábrázolásban különböztette meg magát (29. kép). A 18. század elején általánosan használt gyűrűspecsétek viaszlenyomatain a család – melyből egyszerre többen is szerepeltek a 18. századi vármegyei közéletben – tagjai úgy azonosították magukat, hogy a címerábrára köré nevüket is bevésítették, amint ifj. Szepessy Pál (1724) és Szepessy János (1729) kopott gyűrűspecsétjének lenyomatán is jól láthatók a betűk nyomai (30. kép).⁷⁰

A címereknek is megvan a saját történetük, sokszor követni lehet általuk a család történetét is. Szepessy János utódaiból a 18. század második felétől *bároi ág* lesz, ugyanis fia, Szepessy László áttér a katolikus vallásra, 1752-ben az ősi Négyes falura nádori donációt szerez, 1755-ben királyi tanácsos, majd 1775-ban Mária Terézia báróságára emeli.⁷¹ Az új bárónak azonban a Szepessyék egyetlen címerállatot hordozó, egyszerű, elegáns címere már nem felelt meg, s az új nemesi jelvény a nemesi heraldika késői korszaka és a barokk ízlés- és eszmevilágát tükröző, a rangemelkedést hangsúlyozó zsúfolt, négyelt pajzsú, három sisakcímert és címertartókat tartalmazó bároi címer lett, ahol az unikornis változatlan formában csak a középső sisakcímeren maradt meg, míg a pajzscímeren kék mezőben két teljes, egymással szemben ágaskodó fehér egyszarvú a szív-pajzson jelenik meg (31. ábra). Az a heraldikában oly népszerű, s a nemesi közvélemény által igen ismert és elismert címerállat, amely a Szepessyeket több évszázadig szolgálta, már a szív-pajzsból sem volt elegendő önmagában az új báróknak. Az Avasi református templomban azonban a Szepessy család mindkét ágát az ősi egyszarvú képviselte.

A gyászszertartás a polgári korszakban is megmaradt a család nemességének reprezentációjaként, de a vitézi temetések kelleke, a hadilobogót imitáló halotti zászló egyre inkább kiszorult a gyakorlatból, s csak a halotti címerek felvonultatásának hagyománya őrződött meg. 1894-ben a Miskolc melletti Alsózsoltán báró Vay Miklósnak a családi sírboltban emelt ravatalán még odahelyezték a koporsó fölé és elé a festett halotti címereket (32. kép), de a halotti zászlók ekkorra már az ősi temetések és az ősök temetésének emlékeivé halványultak.

68 Biedermann, H., 1996. 91.

69 Malczovich L., 1888. 171–173.

70 BmLt XIII–14. XLIII/14. és XLIII/23

71 Nagy I., 1863. X. köt. 674.

RÖVIDÍTÉSEK

BmLt = Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc

XIII–14 = A Szepessy család berentei levéltára

XIV = Borovszky Samu kézirat- és cédulagyűjteménye

HOM = Herman Ottó Múzeum, Miskolc

MOL = Magyar Országos Levéltár

DI = Mohács előtti gyűjtemény

P 1870 = A Rhédey család levéltára

IRODALOM

Bakó Ádámné

1993 Az Avasi templom 1941. évi ásatása során előkerült viseletek. In: *Dobrossy István* (szerk.): A miskolci Avas. Miskolc. 157–176.

Balogh Jolán

1985 Kolozsvári kőfaragóműhelyek. XVI. század. Budapest

Bartholomaeides, Ladislaus

1806–1808 Inlyti superioris Hungariae comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico statistica. Leutscheviae (=Lőcse)

Biedermann, Hans

1966 Szimbólumlexikon. Budapest

Borovszky Samu

1909 Borsod vármegye története a legrégebb időktől a jelenkorig. I. kötet. A vármegye általános története az őskortól a szatmári békéig. Budapest

é. n. Borsod vármegye története II. kötet. Kézirat, BmLt XIV.

Csergheő Géza

1887 Heraldika és sphragistikai adalékok a „Harminczhat-pecsétes oklevél 1511-ből” című értekezéshez. Turul V. 130–140.

Entz Géza–Kovács András (tanulmányaival)

1995 A kolozsvári Farkas utcai templom címerai. Budapest–Kolozsvár

Fejérpataky László

1888 A Petneházy-család XV. századi címeres levelei II. Turul VI. 66–67.

Gyulai Éva

1994 A miskolci Avasi templom 16. századi sírkövei. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXII. 185–206.

Leszih Andor

1927 Ifj. Négyesi Szepessy Pál naplója 1706–1718. Történeti és Régészeti Közlemények 5–6. szám. 119–121.

Fügedi Márta

1993a Az avasi templom egyházi műkincsei. In: *Dobrossy István* (szerk.): A miskolci Avas. Miskolc. 177–194.

1993b Állatábrázolások a magyar népművészetben. Miskolc

Dr. Kalmár János

1971 Régi magyar fegyverek. Budapest

Kamody Miklós

1982 A Rákóczi-szabadságharc postája. *Hadtörténelmi Közlemények XXIX.* 216–241.

1990 Indul a postakocsi... 200 éves a miskolci posta. *Borsodi Kismonográfiák 35.* Miskolc

Lehoczky Tivadar

1884 Címertani adalékok. *Turul II.* 81–83.

Markó Árpád

é. n. Insurrectio és állandó hadsereg. In: *Domanovszky Sándor* (szerk.): *Magyar Művelődéstörténet IV. köt. Barokk és felvilágosodás.* 249–277.

Megay Géza

1970 A miskolci Avasi templom 1941. évi ásatása. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve IX.* 129–170.

Malchovicz László

1888 Adatok a címertani egyszarvú történetéhez. *Turul VI.* 168–173.

Nagy Iván

1863 Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal I–X. Pest

Novotny Gyula

1982 Az Avasi templom. Miskolc

Nyúlásziné Straub Éva

1987 Öt évszázad címerei. Budapest

Réau, Louis

1955 *Iconographie de l'art chrétien.* Paris

Szabó Péter

1989 A végtisztesség. A főúri gyászszertartás mint látvány. Budapest

Szendrei János

1886–1911 Miskolc város története és egyetemes helyirata I–V. Miskolc

Szendrei János (szerk.)

1896 Magyar történelmi emlékek az ezredéves országos kiállításon. Budapest

N. Szepessy Béla

1893 A Négyesi Szepessy család leszármazása. *Turul XIV.* 87–91., 141–146., 194–200.

Szinva Lázár

1883 Beatrix és Izabella királynék pecségei. *Turul I.* 67–69.

Tóth Péter

1991 Társadalom és városigazgatás Miskolcon a 18. században. *A Herman Ottó Múzeum Közleményei 27.* 135–139.

Várady József

1989 Tiszáninnen református templomai. Debrecen

**DIE TOTENFAHNEN VON JÁNOS (†1746),
UND ZSIGMOND NÉGYESI SZEPESSY (†1768)
IN DER GESCHICHTLICHEN SAMMLUNG
DES HERMAN-OTTÓ MUSEUMS**

In die Textilsammlung des Museums gelangten 1924 und etwas später zwei Begräbnisfahnen aus der Miskolcer reformierten Avas-Kirche. Beide Kunstgegenstände waren damals Eigentum der Adelsfamilie Szepessy, die eine wichtige Rolle in der neuzeitlichen Geschichte der Landstadt Miskolc und des Komitates Borsod spielte. Die Familie kam im 16. Jahrhundert ins Komitat Borsod, eines ihrer Mitglieder, Mátyás Szepessy (†1648), ließ sich in Miskolc nieder. Sein Sohn, Pál Szepessy (†1678), war eine in der Politik Ungarns ebenfalls bekannte Persönlichkeit, er nahm auch an der Wesselényi-Verschwörung teil, war Anhänger des Fürsten Imre Thököly und mehrmals als Gesandter in Konstantinopel unterwegs. Deshalb mußte er sich eine zeitlang versteckt halten, der Hof in Wien dagegen konfiszierte seine Güter, unter diesen auch seinen Besitz in Diósgyőr und Miskolc.

Der Sohn Pál Szepessy's János, war in der Zeit des Rákóczi-Befreiungskampfes zum Landes-Postmeister ernannt, 1706 jedoch von diesem Posten entfernt worden. Bis zu seinem Tode war er ein bekannter adliger Grundbesitzer des Burgkomitates Borsod. Zsigmond Szepessy, Urenkel des bereits erwähnten Mátyás Szepessy, so daß er aus einem anderen Zweig der Familie stammte. Er nahm in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts eine militärische Karriere und diente in der 1715 neuorganisierten kaiserlich-königlichen Armee in einem ungarischen Infanterie-(Hajdú) Regiment als Kapitän. Er und seine Geschwister haben ihren Namen auch in die Geschichte der Miskolcer reformierten Kirche eingetragen, als sie aufeinanderfolgend die Oberkuratoren der Miskolcer Kirche waren.

Auch János Szepessy gehörte zu denen, die die reformierte Kirche unterstützten, in der Miskolcer Avas-Kirche werden auch heute noch die Klenodien aufbewahrt, die er spendete. Auf seinem Besitz in Sály hat er für die reformierten Gläubigen eine Kirche errichten lassen.

Die Avas-Kirche wurde in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts zum Begräbnisplatz der Miskolcer Adligen. Das Prestige der Familie und die der Kirche gewährte Unterstützung ergaben die Berechtigung zum Begräbnis in der Kirche. So erhielten auch die Szepessy's im 18. Jahrhundert das Recht zu ihrem Begräbnisplatz. Diese Gräber wurden vom damaligen Altertumsforscher des Museums aufgeschlossen, die Funde im Grab – unter anderem der Seidenbrokat-Dolman János Szepessy's – wurden für die Sammlung des Museums restauriert.

Außer den Grabstätten in der Kirche wurden die herausragenden Persönlichkeiten der Familie auch durch die Begräbnisfahne repräsentiert, die nach der Trauerzeremonie in der Kirche angebracht worden ist. Der Grabstein von János Szepessy ist auch erhalten geblieben. Auf die Totenfahnen, von denen die eine 1996 restauriert worden ist, werden auf die eine Seite die Angaben des Verstorbenen (das sogenannte Epitaphium), auf die andere Seite das Familienwappen aufgetragen. Der Ursprung der Totenfahne geht auf die Begräbnisse von Rittern und Kriegerern des Mittelalters und der Frühneuzeit zurück. Zu Anfang verkörperten im Begräbniszug zwei Fahnen das Alterego des Toten, eine schwarze, die ins Grab gelegt und ein geschmücktes Kriegsbanner, das in der

Kirche oder von der Familie aufbewahrt wurde. Die schwarze Fahne stellte den Verstorbenen, die geschmückte Fahne den Lebenden dar. Es scheint so, daß sich der Trauerpomp im 18. Jahrhundert vereinfacht hat und eine einzige Begräbnisfahne geblieben ist. Diese war schwarz, jedoch wurden ihr mit goldener Farbe das Wappen und das Epitaphium aufgemalt, in Erinnerung an die einmaligen gegoldenen Bestattungsfahnen.

Auf den Totenfahnen der Szepessys sind ebenfalls sowohl das Wappen, als auch Aufschrift von goldener Farbe. Das Wappentier der Familie, das Einhorn (monocerus, unicornis) erscheint in der adligen Heraldik Ungarns im 15. Jahrhundert und war im 16.–17. Jahrhundert sehr beliebt. Es kommt im Wappen der von Szapolyai und auch der Sekretär der Königin Maria von Habsburg, der Esztergomer Erzbischof Miklós Oláh, erhielt es als Wappenverleihung 1548 und 1558 von Kaiser und König Ferdinand von Habsburg. Das Einhorn wird in der bildenden Kunst als rankes, weißes Tier mit paarigen Hufen, Pferdemähne und Hirschkörper dargestellt, mit einem einzigen geschraubten Horn auf der Stirn. Auch in der Heraldik ist das Bild des Einhorns ähnlich, jedoch nimmt es hier eher die Gestalt eines Pferdes an. Sein Bart und seine Hufe nähern sich hier mehr dem Äußeren einer Wildziege, so wurde es auch auf den beiden Totenfahnen gemalt.

Éva Gyulai